

ուողջութեանդ և ուրիշի միութարու-
թեանը համար : Ս'անաւանդ թէ քու
ուրախութիւնդ մասնաւոր կերպով քու
պարտքերդ լաւ կատարելուն վրայ ըլ-
լայ . որ են՝ ուրիշներուն վեհանախան
եղբայրութեամբ ծառայել , Լ'ստուծոյ
որդիական սիրով ու հնազանդութեամբ
ծառայել :

Ս'երջապէս աս կերպով կեանքդ սի-
րէ , բայց գերեզմանդ ալ մտածէ որ քե-
զի կը սպասէ : Ս'եռնելու հարկը մտա-
ծել չուզելը՝ աղէկ ըլլալու ջանքին փաս-
կ'ընէ : Զրլայ թէ քու յանցանքովդ
այն ահաւոր վայրկեանը շուտով հաս-
ցընես . բայց միանգամայն չըլլայ թէ
վատութեան համար ուզես անիկայ
քեզմէ հեռու բռնել : Կեանքդ դիր ու-
րիշներուն փրկութեանը համար , թէ
որ հարկաւոր է , մանաւանդ հայրե-
նեացդ փրկութեանը համար : Ի՛նչ տե-
սակ մահ ալ պահուած ըլլայ քեզի՝
պատրաստ եղիր քաջութեամբ ընդու-
նելու և հաւատոյ ամենայն սրբութիւն
և ուժովը սուրբ մահ ընելու :

Լ'յս ամենայն խրատներս պահելով
կ'ըլլաս իրաւցրնէ ընտիր մարդ , ընտիր
քաղաքացի , աս բառերուն ամենավսեմ
իմաստներուն նշանակութեանը պէս .
օգտակար կ'ըլլաս ուրիշներուն , ու ինք-
զինքդ երջանիկ կ'ընես :

ՓԷ՝ԼԼԻԲՈՅ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԳԼՈՒԽ Թ .

Խնչից՝ Լրայ :

ԻՆՉՔԸ Խարտարութեան արուես-
տական գործիքներէն մէկն է . և ինչ-
պէս որ գեղեցիկ կը զուրցէ Ուստի .
“Տէրութեանց գրեթէ նիւթական
կեանքը , ու անոնց քաղաքականութեան

ու զարգացման չափն է , — Ինչք ըսե-
լով կ'իմացունին ու իցէ ստացուածք՝ որ
գործառուի մը նոր բերք հանելու հա-
մար կը ծառայեն . ուստի շէնքերը ,
գործիքները , կենդանիները , մեքենա-
ները , ստակը , և այլն , ամէնքն ալ ինչք
են : Խնչից դրամական մասը դրամա-
գլուխ կ'ըսուի , իսկ բոլոր ընչից տեղ
նոյն բառը գործածելը մեծ սխալ է ու
չփութութիւն . վասն զի գործառու մը
քիչ դրամագլխով կրնայ մեծ բանի ձեռք
զարնել՝ թէ որ նոյն բանին պէտք ե-
ղածին չափ ինչք ունենայ . զոր օրինակ
թէ որ մէկը հանք մը բանեցընելու հա-
մար՝ մետաղները հանելու , մաքրելու
գտելու հարկաւոր եղած մեքենաները
ու գործիքները ունենայ , որ շատ բան
ըսել է , կրնայ չափաւոր կամ քիչ դրա-
մագլխով նոյն գործողութեան ձեռք
զարնել . վասն զի պէտք եղած ընչից
գլխաւոր մասը ունի , որ են մեքենանե-
րը . իսկ մէկալ մասը , այսինքն դրամա-
գլուխը աշխատաւորաց թոշակը վճարե-
լու և պատահական ծախքերը ընելու
համար է միայն : — Իայց զարմանք չէ ,
(մանաւանդ մեր մէջը , որ ինչուան հի-
մա դրամագլուխ բառը գործածուե-
րէ ,) որ սովորական խօսակցութեան
մէջ հասարակ ժողովուրդը ինչք ըսե-
լով ստակեղէն միայն կը հասկընայ .
վասն զի միշտ մէկու մը ընչից ճիշտ չա-
փը իմանալու համար ստրկի կը վերա-
ծենք ունեցածը . թէ որ մէկը երկու
տուն , հինգ արտավար երկիր , տասը
բեռան կենդանի , մէկ շտեմարան՝ ունե-
նայ , ոչ միայն ուրիշը , այլ և ոչ տէրը
իր ընչիցը աժէքին չափը ստոյգ կրնայ
գիտնալ . բայց թէ որ անոնց աժէքը
ստկի վրայ առնենք , այսինքն երկու
տունը 100,000 ղուրուշ դնենք , հինգ
արտավարը 50,000 ղուրուշ , տասը կեն-
դանին 8,000 ղուրուշ , շտեմարանն ալ
60,000 ղուրուշ . ըսել է թէ մարդուն
ընչիցը աժէքը 218,000 ղուրուշ է :
Դարձեալ թէ որ մէկը ուղենայ անանկ
գործքի մը ձեռք զարնել որ հաստա-
տուն ինչքը իր գործքին չի կարենայ
ծառայել , պէտք է որ զանոնք ծախէ ու

ստիկ վերածէ, որպէս զի դիւրաւ ուղած նոր բերքը կարենայ շինել. « Իմէն անգամ որ մէկը, կ'ըսէ Լիւնսի, գործառնութեան մը ձեռք կը զարնէ, պէտք է որ իրեն ընչիցը աժէքը ձգէ, ու ստըկի հետ փոխէ, վասն զի ստակով աւելի դիւրութեամբ նոր բաներ կրնայ հանել մէկը, ստիկն ունեցած զանազան յատկութեանցը համար. և ահա աս է պատճառը որ ժողովուրդն ալ դրամի աժէքը միայն ինչք կը սեպէ »:

Ինչքը՝ բերք մը շինելու ատեն կանխիկ ծախքերը ընելու կը գործածուի. անոր համար տնտեսական դիտութեան մէջ ինչք ըսելով մարդու մը ստացուածքին ան մասը միայն կը հասկըցուի՝ որ բերք շինելու կը գործածէ. թէ որ բոլոր ունեցածը գործածէ, բոլորն ալ ինչք կ'ըսուի. թէ որ կէսը, կէսը. զոր օրինակ գնենք թէ ես 100,000 զուրուշ ունիմ. 50,000¹ միայն բերք շինելու կը գործածեմ, որով իմ գործառնութեանս ընչից գումարն ալ 50,000 միայն կ'ըլլայ. իսկ մնացած 50,000² իմ ուրիշ ստացուածքս է, որ իմ զուարճութեանս կ'ուզեմ գործածել: — Ինչքը, որ կանխիկ ծախքի կը գործածուի ըսինք, պէտք է որ նոյն կանխիկ ծախքերով շինուած բերքերէն ելլէ. ապա թէ ոչ գործառու մը կը կործանի. զոր օրինակ չուխայ շինելու համար կանխիկ ծախք ընելու և մեքենաներ առնելու է՝ թէ որ չունի մէկը, նախնական նիւթ գնելու է՝ ինչպէս է բուրդը, գործաւորաց թոշակը վճարելու է, և այլն. բայց երբոր չուխան շինուի և սկսի ծախուիլ, կանխիկ ծախքերն ալ կը սկսին ելլել: () օրինակիս մէջ բացատրուեցաւ նաև կանխիկ ծախքին՝ ինչ ըլլալը. որ է բերք մը շինելու համար հարկաւոր եղած նիւթերուն գացած ստակը:

Գործառու մը միշտ նոր բերք շինելու համար հարկ չէ որ առջի կանխիկ ծախքերուն ամբողջ ելլալուն սպասէ. հապա մէկ զիէն ելածը նոր կանխիկ ծախք կ'ընէ ուրիշ բերքի. զոր օրինակ

թէ որ գուրպայ հիւսել տուող գործառու մը ունեցած 10,000 չուխտ գուրպայէն 1000 չուխտ մը ծախէ, ելած գինը՝ որ նոյն հազար չուխտին համար ըրած կանխիկ ծախքն է, կրնայ գործածել նորէն գուրպայ հիւսել տալու, առանց սպասելու որ մէկալ 9000 չուխտն ալ ծախուի: Եւ յիշուի աչքաբաց գործառու մը իր սնտուկին մէջ պատահական ծախքերը ընելու համար հարկաւոր եղած ստակէ աւելի դրամագլուխ չի պահէր. վասն զի դրամին անգործ կենալովը նոր նոր շահերէ կը զրկուի. ուստի բոլորն ալ պառկեցնելու է կանխիկ ծախքի, ինչպէս մէկ զիէն բերքերէն ելած կանխիկ ծախքն ալ. որով գործառուի մը ինչքը կանխիկ ծախքերուն վրայ բաժնուած անընդհատ կանոնաւոր շրջան մը կ'ընէ. « Ինչանկ որ նոյն ինչքը, կ'ըսէ Լիւնսի, մի և նոյն տարուան մէջ այլ և այլ բերքեր շինելու կը ծառայէ », և հետզհետէ գործառուին ինչքը կ'աւելնայ. և երբ որ գործառուն ուզենայ դադրեցնել աս շրջանը, իրեն ամբողջ ընչից աժէքը կը գտնէ կանխիկ ծախքերով շինած բերքերուն վրայ:

Կածններէս աս հետեւանքը կ'ելլէ, որ գործառու մը որչափ կանխիկ ծախքերը շատցնէ, ձեռք զարկած ճարտարութիւնը կ'ընդարձակի, որ նոյն է ըսելը՝ թէ ճարտարութիւնը ընդարձակելով կանխիկ ծախքերը կը շատնան. զոր օրինակ թէ որ 100 օխա մետաքսի տեղ 200 կամ 300 օխա մետաքս բանեցնել ուզենայ մէկը, պէտք է որ աշխատաւորները, գործիքները կրկնապատիկ երեքպատիկ աւելցնէ, որ է ըսել երկու իրեք անգամ աւելի կանխիկ ծախք ընէ:

Ինչքը երկու գլխաւոր տեսակ կը բաժնուի, որ են հաստատու ինչք՝ կամ անշարժ և շրջառու ինչք²: Հաստատուն ինչք կ'ըսուին շէնքերը, մեքենաները, գործիքները, կենդանիք և այլն.

¹ Գ. Գ. Avance.

¹ Գ. Գ. Capital fixe ou engagé.

² Գ. Գ. Capital circulant.

նմանապէս գործառուին մտաւոր կարողութիւնները, որ բերք մը շինելու կը գործածուին: Ընչառական ինչք կ'ըսուին աշխատաւորաց վճարքը, նախնական նիւթերը, որ միշտ փոփոխութիւն կրելու հետ են, և եղած աշխատանքները: Հաստատուն ընչից աժէքը քանի երթայ կը նուազի. և թէպէտ կարգաւորեալ բան տեսնող գործառու մը ամէն անգամ նոր բերք մը հանելուն հարկաւոր եղած նորոգութիւնը կ'ընէ, բայց անով ալ հաստատուն ընչից աժէքը նոյն չի մնար: Աւտի ամէն անգամ նոր բերք շինելու ատեն հաստատուն ինչքը պէտք է առջինէն քիչ աժեցնել. զոր օրինակ թէ որ չուխայ բանելու մեքենայ մը 100,000 զուրուշ աժեց աս տարի, եկող տարի հարիւր հազարէն քիչ աժեցնելու է. թէպէտ և առջի տարին նորոգութեան համար ալ ծախք եղած ըլլայ վրան: Իսկ թէ որ մէկը հաստատուն ընչից գործածութիւնը բոլորովին ուրիշ բանի փոխէ, անոնց աժէքին մէկ մեծ մասը կը կորսնցնէ. զոր օրինակ թէ որ գործատուն ունեցող մարդ մը ուզենայ տուրեւառիկ ճարտարութեան ձեռք զարնել, իր գործատունը նոր սկսելու գործառնութեանը բնաւ ձեռք չի տար. պէտք է ծախէ զայն վաճառականութեան վերաբերեալ բան գնելու համար. և ահա աս փոփոխութեան ատեն հաստատուն ընչիցը վրայ կորուստ կ'ընէ:

Երբեմն կրնայ ըլլալ որ գործառնութեան մը հարկաւոր եղած ինչքը ամբողջ մէկ մարդ մը դնելու տեղ, այլ և այլ անձինք մէյմէկ մաս դնեն, դարձեալ մի և նոյն ինչքը կրնայ ըլլալ որ երկու իրեք տէր ունենայ. մէյմէկ օրինակով պարզենք ըսածնիս: — Նշական ճարտարութեան մէջ ուրիշին կալուածը մշակող գործառու մը ինչ շահ որ կը հանէ ան երկրէն, ան շահին մէկ մասը նոյն երկրին վրայ գործածած իր ընչիցը պտուղն է, մէկ մասն ալ բուն երկրին կալուածատիրոջ ինչքն է: Երկրորդին օրինակ. վաճառական մը Պօլսէն Նարսիլիա ապրանք անցընել ուզե-

լով, ընչատու մարդէ մը պէտք եղածին չափ դրամագլուխ կ'առնէ կամ խաւրելու ապրանքը փոխադին կ'առնէ. որով առած դրամագլուխը կամ փոխադին ապրանքը թէ տուողին և թէ առնողին ինչքը կը սեպուի. որովհետեւ երկուքին շահուն ալ կը ծառայէ: — Եւստի կ'ըսուի ան մարդը որ շահով ուրիշին դրամագլուխ կամ ուրիշ տեսակ ինչք կու տայ. իսկ Գապի¹ ապրանքը² վըստահութեամբ մէկու մը տրուած ապրանքն է, որուն զինք որոշեալ ատենէ մը ետքը կ'առնէ տէրը:

Ենչպէս առանձին մարդիկ, ասանկ ալ ժողովուրդ մը կամ իւրաքանչիւր ազգի իրենց ինչքը ունին, որ ապագային³ կ'ըսուի, որ է բովանդակութիւն ընչից նոյն ազգին կամ նոյն երկրին մէջ ինչք ունեցող անձանց: Գապին ընչից չափը գիտնալու համար պէտք է բոլոր կալուածատեարց իրենց երկրին վրայ գործածած, ու վաճառականաց և արուեստագիտաց իրենց գործառնութեանը բանեցուցած ընչից չափը հարցնել և բոլորին աժէքը նշանել: Նոյն աժէքնէն շահուած ստրկին ան մասը որ նորէն կանխիկ ծախքի կը գործածուի, ազգային ընչից գումարը կը շատցնէ, իսկ ան մասը որ ընտանեաց պիտոյիցը կը գործածուի, ամենեւին ազգային ընչից վրայ բան մը չաւելցնէր, ինչպէս որ առանձին գործառուի ընչիցը համար ըսինք վերը սոյն բանս: — Նիայն աս ալ գիտնալու է, որ վիճակագրաց այս կերպով ազգի մը ընչիցը վրայ տուած տեղեկութիւնը պէտք չէ բոլորովին ճիշտ սեպել. վասն զի որչափ ալ վիճակագիր մը աղէկ կերպով քննած ըլլայ ազգի մը բոլոր հանած բերքը, չի կրնար գիտնալ թէ ամէն մարդ անոնցմէ եկած ստիկէն որչափ բան խնայած մէկ դիզրած է, կամ պիտի դնէ, ու որչափ բան պիտի պառկեցնէ նոր բերքի. դարձեալ ընչից աժէքը ամէն ատեն կը ցածնայ ու կը բարձրանայ ժամանակին

1 Գ. Capitaliste. 3 Գ. Capital national.
2 Գ. Credit.

սլարագայիցը համեմատ, և ընչատուք այլ և այլ պատճառներով երբեմն իրենց ինչքը առանց շահի կը պահեն, ու աւելի խնայութիւններ ալ կ'ընեն, երբեմն ալ քիչ շահով կու տան: Եւ տեսակ բաներուն դիմացը առնելը անկարելի է, որով վիճակագրաց տուած տեղեկութիւնն ալ վեր 'ի վերոյ կ'ըլլայ ազգային ընչից վրայ: — Եւ ազգային ընչից տեղեկութիւնը թէպէտ և վեր 'ի վերոյ, բայց խիստ օգտակար բան է. վասն զի առանց անոր ամենեւին գաղափար մը չի կրնար ունենալ մէկը նոյն ազգին հարստութեանը կամ աղքատութեանը վրայ, երջանկութեանը կամ թշուառութեանը վրայ, կարողութեանը ու անկարողութեանը վրայ. և ոչ հարստութեանց ինչ կերպով բաժնուած ըլլալուն վրայ. արդեօք բաժանմունքը ընդհանուր է, ինչպէս Վաղղիոյ և Սիւրբալ նահանգներու մէջ, չէ նէ ոմանք խիստ հարուստ՝ իսկ հասարակ ժողովուրդը խիստ աղքատ, ինչպէս Բնգղիայի մէջ: Բայց մենք աս բանիս վրայ աւելի ընդարձակ պիտի խօսինք հարստութեց բաժանման գլխին մէջ:

Վանք դարձեալ ընչից վրայ: Տեսնուած սականք մտաւոր ու նիւթական ստացուածոց նայելով ինչքը ուրիշ կերպով մըն ալ կը բաժնեն. «Ինքնաբերական»¹ և «արհեստական»²: Վիւթական ինչքը ըսելով կը հասկըցուին հաստատուն և շրջառական ինչքերը. իսկ աննիւթական ինչք կ'ըսուին բոլոր մտաւորական գիտութեանց աժէքը, որոնց ուժովը կամ օգնութեամբը առաջ կ'երթան ամենայն տեսակ ճարտարութիւնը:

Վարձեալ, երբոր ինչքը ամենեւին բերքի մը չի գործածուիր, կամ շահ մը չի բերեր, անքէր ինքն³ կ'ըսուի, իսկ եթէ նոր հարստութիւն, նոր բերք հաստելու պատճառ ըլլայ, շահաբեր ինքն⁴ կ'ըսուի:

Ինչպէս անիւները՝ կառքի մը, ինչքն

ալ ճարտարութեանց առաջ երթալուն համար նոյնչափ հարկաւոր են. և թէ որ ազգ մը չի ջանայ օր աւուր վրայ իր ազգային ինչքը շատցնելու, մանաւանդ թէ անհոգութեամբ քիչցնէ, խեղճութեան մէջ կ'իյնայ. օտարները այդքի մը պէս կը քաղեն զինքը, և իրեն ուժը կը ջլատեն: Եւ պատճառաւ հարկ կը սեպենք հոս առանձին գլխով խնայութեան վրայ խօսելու, որ է գլխաւոր մէկ միջոց մը ինչք ստանալու. և ետքը երկրի վրայ, որ է երրորդ գլխաւոր գործիք ճարտարութեան:

ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԲՆԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Տեսաբանութիւն՝:

ՀԱՐԹԱՅՈՐՆԹԱՐԴ ոսպնածներուն վառարանը այնչափ ոսպնածէն հեռու կ'ինկնայ, որչափ որ է տրամագիծը ան գունտին, որուն որ մասն է ոսպնածին կորնթարդ երեսը:

Հատուածակողմը իրեք հարթ երեսով ապակի է, որ լոյսը ինչ ուղղութիւն որ կը մտնայ, նոյն ուղղութեամբ բեկեկելով դուրս կ'ելլայ:

Թէ որ խաւարասենեակի մը մէջ լուսոյն ճառագայթներուն առջև հատուածակողմ մը դնես, կը տեսնաս որ դիմացի պատին վրայ պայծառ կը ներկուին ծիրանի գօտիին եօթը գոյները: Եւ պիտի չի կարծուի թէ արեւուն ճառագայթները աս գոյները հատուածակողմէն կ'առնեն, հասկա նոյն ճառագայթները հատուածակողմէն անցնելով բեկեկեկելէն առաջ ալ նոյն գոյները ունին: Իսկ ճառագայթներն որ ճերմակ կ'երևան, բոլոր աս գունաւոր ճառագայթներէն բաղադրած են, որ իրարու խառնուելով ճերմակ գոյն կ'երևցնեն: Եւ ճշմարտութիւնը գունաւոր անուոյն վրայ յայտնի փորձով կ'ե-

1 Գ.Պ. Capitaux matériels.

2 Գ.Պ. Capitaux immatériels.

3 Գ.Պ. Capitaux oisifs.

4 Գ.Պ. Capitaux productifs.